

HER ŞEY SATILIK

DÜNYANIN KAYNAKLARINI KİMLER KONTROL EDİYOR?

James Ridgeway

It's All For Sale – The Control of Global Resources
Metis Yayınları, İlk Basım – 2006 / 269 Sayfa

James Ridgeway

Amerika Birleşik Devletlerinin önde gelen araştırmacı gazetecilerinden olan Ridgeway, 1970'lerden bu yana çalıştığı *The Village Voice* gazetesinin Washington muhabiri olarak görev yapmaktadır. Mesleğinin başlarında önemli dergi ve gazetelerde çalışmış, daha sonra kurucuları arasında yer aldığı *Hard Times* ve *The Elements* adlı iki siyasi derginin editörlüğünü yürütmüştür. Irkçılıkla ilgili *Blood in the Face* ve ABD'deki 1992 başkanlık seçim kampanyasıyla ilgili *Feed* adlı belgesel filmlerin yönetmenliğini yapmıştır. Pek çok haber ve makalenin altında imzası olan Ridgeway, aynı zamanda on beş kadar kitabın yazarıdır. En bilinen eserlerinden bazıları şöyle sıralayabiliriz: *Red Light: Inside the Sex Industry* (Kırmızı Işık: Seks Sanayinin İçinde, 1999) (Sylvia Plachy'yle birlikte), *The Pocket Guide to Environmental Bad Guys* (Çevreye Zarar Veren Kötü Adamlar Kılavuzu, 1998) (Jeffrey St. Claire'le birlikte) ve *The Politics of Ecology* (Ekoloji Politikaları, 1970).

ARKA KAPAK

Her gün binlerce ton mal ve hammadde, dünyanın üzerinde görünmeyen çizgiler boyunca taşınıyor. Bu büyük akışa insanların daha önce "bedava" sahip olabildikleri yeni yeni şeyler ekleniyor. Dünya sistemi bir yandan neredeyse her şeyi satılık mal haline getirirken, bir yandan da bunları tüketecek yeni insanı ve onun yeni ihtiyaçlarını yaratıyor.

Dünyanın kaynakları kimlerin elinde? Kimler nasıl kar ediyorlar? Yakıt, metal, gübre, uyuşturucu, gıda – ama daha yakın zamanda tatlı su, insan, gökyüzü, okyanuslar ve hayatın ta kendisi birer ticarî mal haline geldi. Belli ki mevcut ekonomik sistem devam ettiği müddetçe bu liste uzayacak: Solunacak temiz havanın bir süre sonra parayla satılmayacağını kim iddia edebilir?

Her Şey Satılık'ta aklınıza gelebilecek hemen her türlü kaynak hakkında, bu kaynakların nasıl sahiplenildiği, işletildiği, hangi hatlar boyunca dağıtıldığı, neyin üretileceğine neyin üretilmeyeceğine kimler tarafından nasıl karar verildiği hakkında ilginç öyküler okuyacaksınız.

GİRİŞ

Günümüz dünyasında olup bitenler yorumlanırken ticarî mallar konusu çoğu zaman dikkate alınmaz. Oysaki ticarî mallar, sömürgeciliğin ve imparatorlukların gelişiminde olduğu kadar, büyüklü küçüklü pek çok savaşın çıkmasında da önemli rol oynamış, göç dalgalarını etkilemiştir. İnsanlar bu malların sömürülmesi uğruna köleleştirilmiştir. Ticarî mallar her zaman olayların merkezinde yer almıştır.

Marco Polo ve Colomb kâşif olarak ünlenmiştir ama onlar maceracı ruhlarından olduğu kadar değerli malların ticareti için kullanılabilecek yeni yollar ve kaynaklar bulma isteklerinden de güç alan işadamlarıydı aslında.

Sömürgecilik, Batılıların irksal, dinsel ve medeni üstünlük fikirleri ile haklı çıkarılmaya çalışılmışsa da, genellikle altında yatan şey Sanayi Devriminin yol açtığı doğal kaynak ve hammadde arayışı olmuştur. Kölelik, insanı mal sayan bir sistem üzerine kurulmuş, insanlar 18. yüzyılın ünlü "üçgen ticaret" yolunu tamamlayan melas ve rom ile bir tutulmuştur.

Ulusal güvenlikle ticarî mallar arasında kurulan bağ, önemli ticarî yolları ve ticarî mal kaynaklarını korumak için yapılan askeri müdahaleleri meşrulaştırmak için kullanıldı.

Neticede, Soğuk Savaş dönemindeki devrimci kavgaların yerini asıl amacı para kazanmak olan ve ideolojik amaç gütmeyen paralı askerlerin oluşturduğu orduların savaşları aldı.

Hafif silah pazarlarında askeri şirketler ikinci el Rus teçhizatlarıyla ya da Orta ve Doğu Avrupa'daki eski Sovyet Bloğu ülkelerinden kaçak gelen silahlarla donanabiliyorlar. Hafif silahlar, silah pazarlarının toplamı dikkate alındığında %10 gibi pek de önemli olmayan bir yer tutuyor, ama çoğu savaşta asıl işi onlar yapıyor ve ölümlerden de fiilen onlar sorumlu. Asıl kitle imha silahları işte bunlardır.

Bir malın doğrudan mülkiyeti, her zaman o malın işletmesinin ve getirdiği karın kontrolü anlamına gelmez. ... Uluslararası petrol ticareti, bu malın işlenmesini, taşınmasını ve tüketicilere dağıtımını yapan bir avuç büyük petrol şirketi tarafından kontrol edilmektedir.

OPEC'in (Organization of the Petroleum Exporting Countries, Petrol İhrac Eden Ülkeler Örgütü) güç kazanmasına rağmen beş uluslararası petrol şirketi dünya petrol sanayisini elinde tutmaktadır. Dört özel şirket dünya tahıl ticaretini, dört şirket et işleme pazarını, bir tanesi çay, bir tanesi de kahve üretimini kontrol etmektedir.

Kaynak ticaretinde yapılmayan tek bir şey varsa, o da akademideki iktisatçı ve siyasetçilerin hala hararetle savundukları efsanevi serbest piyasa kurallarına uymaktır.

Piyasanın oluşumu, talebin yaratılması ve fiyatın belirlenmesinde belirleyici güç kıtlık değil, arz fazlalığı olmuştur. Hatta 20. yüzyıl boyunca dünya ekonomik sisteminin en önemli sorununun, piyasaları tahripkâr mal fazlalığından koruyacak şekilde düzenlemek ve desteklemek konusunda olduğu iddia edilebilir.

Demiryollarının inşası ve 19. yüzyılın ortalarında otlakların tarıma açılmasından bu yana Amerikan dış politikasının en önemli sorunu, tarım ürünlerinin ve özellikle de tahıl fazlasının nasıl elden çıkarılacağı olmuştur. 20. yüzyılın başında pek çok çiftçinin topraklarını

bırakıp şehre göç etmesine rağmen, makineleşme yüzünden ürün fazlalığı daha da artmıştır. Ürün fazlalığının azaltılması ve çiftçilerin derin bir bunalıma düşmekten kurtulması, iki dünya savaşı ile Kore ve Vietnam savaşları sayesinde mümkün olmuştur. ... Kısacası, gıda bir dış politika silahı haline geldi.

Ne kadar ironik gelse de, son zamanlarda gıda fazlasının yetersiz beslenen yoksul insanlara gönderilmesini sağlayan insani yardım girişimlerinin, geçtiğimiz yüzyıl boyunca bu fazlalık için karlı ve oturmuş bir pazar arayan Amerikan tarım politikasının bir yan ürünü olduğu görülmelidir.

Irak'taki savaş öncelikli olarak terörizmle, hatta kitle imha silahlarıyla ilgili değildi. Tarih boyunca ortaya çıkan çoğu çatışmada olduğu gibi, bu savaşın altında da esasen Amerikan süper gücünün değerli malları kontrol etme mücadelesi yatıyordu.

İngilizleri kovmak isteyen Amerikan hükümeti, Amerikan Jeolojik Araştırma Merkezi aracılığıyla ABD'de ciddi bir petrol kıtlığı olduğu uyarısı veren raporlar yayımladı. ABD Ortadoğu'daki işlere karışmaya başlamak için kıtlık tehdidini öne sürüyordu. Artık imparatorluklarının üzerinde güneş batmaya başlayan İngilizler, Irak Petrol Şirketi diye bilinen bu ortak girişime Amerikalıları da dâhil ederek onları rahatlatmıştı. Bu girişim, bir İngiliz, bir İngiliz/ Hollandalı ve beş Amerikan firmasından oluşan bir konsorsiyum olan Seven Sisters kartelinin başlangıcıydı.

Eğer tarihin rehberliğine güvenirse, alternatif enerji kaynaklarının gündeme gelmesinin uzun zaman alacağı söylenebilir.

Ticareti yapılan temel kalemlerin çoğu gereksiz ve sağlığa zararlı. Örneğin dünyadaki eroin ve kokain ticareti, dolar bazında tahıl ya da metal ticaretine eşdeğerdedir.

TATLI SU

Dünyada su tüketimi hızla artıyor ve her 20 yılda bir ikiye katlanması bekleniyor. Bu oran insan nüfusunun artış hızının iki katı.

Tarım, aynı zamanda hem yeraltı sularını, hem de akarsuları, gölleri ve diğer yeryüzü su kaynaklarını etkileyen önemli bir su kirliliği nedenidir. Melez ürünleri, yeni böcek öldürücü ilaçları ve yapay gübreleri getiren 1960'ların Yeşil Devriminin çok önemli bir parçası olan azotlu gübreler, su kirliliğinin ana nedenlerindedir.

Dünyadaki su pazarının yıllık 300 ila 800 milyar dolar hacminde olduğu tahmin ediliyor. Bugün dünyada 300 ila 500 milyon insanın suyunu özel şirketler sağlıyor.

ABD, "yeryüzündeki en büyük ve daha uzun zaman kar getirebilecek su pazarıdır... yıllık tahmini hacmi 90 milyar dolardır.

YAKITLAR

KÖMÜR > Miktar olarak her biri yılda 1 milyar ton civarında taşkömürü ve yağsız kömür çıkaran ABD ve Çin, dünyada kömür üretiminde önder durumda.

Amerikan enerji üretiminin %35'ini kömür oluşturuyor.

Amerikan Jeolojik Araştırma Merkezi'ne göre ABD'deki kömür rezervleri çok geniştir: 4 milyar ton civarında olan bu kaynaklar dünyanın işlenebilen kömür rezervlerinin %25'ini oluşturuyor.

Başlangıç evresinde kömür sanayisi pek de kar etmeyen yüzlerce küçük madenden oluşuyordu. Petrol sanayisinin ilk döneminde olduğu gibi kömür de pazarlara ulaşabilmek için demiryollarına bağımlıydı.

Ordu kömür ticaretinin tekrar düzenlenmesinde önemli rol oynadı. Soğuk Savaş'ın en civcivli zamanlarında Pentagon nükleer bomba malzemesi stoklarını artırıyordu. Kentucky'deki uranyum zenginleştirme tesislerinde bu malzemeleri üretmek için önemli miktarda elektrik enerjisine gerek vardı.

Dünya kömür ticaretinin hacmi pek büyük değil (tüketilen toplam kömürün sadece %12'sinin uluslararası ticareti yapılmaktadır).

PETROL > 1911-12'deki iki olay petrol artma sanayisinde çok önemli değişiklikler yarattı. İlk önce mahkemeler Standard tröstünü 33 farklı şirkete böldüler. ... Kısacası, Rockefeller imparatorluğundan ayrılan şirketler ülkenin petrol rezervlerinin yansını kontrol ediyorlardı.

İkinci önemli olay Bahriye Nazırı'nın emriyle donanma yakıtını kömürden petrole çeviren İngiltere'de oldu. ... Winston Churchill Ortadoğu petrolünü ele geçirirse, donanmayı, o sıralarda uluslararası petrol ticaretine hâkim olan Standard Oil ve Shell şirketlerine bağımlılıktan kurtaracağını düşünüyordu.

Yeni imtiyaz düzenlemesiyle İran petrolü İngiliz, Fransız, Hollandalı ve ilk kez olarak Amerikan yatırımcılar arasında paylaştırıldı. Ama tamamen yakıt ithaline bağımlı olan İtalyanlara pay verilmedi. ... 1956'daki Süveyş Savaşı'nın ardından Mattei, İran parlamentosunu petrol yasalarını tekrar gözden geçirmeye ve ortak girişim şeklinde yeni bir üretim sistemine izin vermeye ikna etti.

Yirmi birinci yüzyılın başlarında Ortadoğu dünyanın petrol tedarikçisi olarak her zamankinden daha çok önem kazandı. Dünyanın bilinen petrol rezervlerinin üçte ikisi bu bölgede bulunuyor. Ortadoğu bugünkü toplam petrol üretiminin %30'unu gerçekleştiriyor. Bush yönetiminin değerlendirmelerine göre 2020 yılında dünyanın petrol ihracatının %37'si bu bölgeden yapılacak. Suudi Arabistan en büyük üretici durumunda ve dünya petrol rezervlerinin dörtte birinin üzerinde duruyor.

Irak petrolünün kontrolü, petrol ihtiyacının üçte ikisini ithalattan karşılayacağı düşünülen ABD'ye büyük bir petrol deposu

kazandırabilir.

Irak'taki Amerikan varlığının başka sonuçları da var. Irak petrolünü kontrol etmek ABD'ye OPEC'e karşı kullanabileceği önemli bir güç sağlıyor. Bu sayede ABD Irak petrolünü kullanarak fiyatları kontrol edebilecek. ABD'nin Irak petrolünü kontrol etmesi Suudi Arabistan'ın önemini azaltabilir ve petrol üretme koşullarıyla ilgili sorunlar yaşadığı Rusya, Venezüella ve Batı Afrika ile olan ilişkilerinde ABD'ye ek bir siyasal güç kazandırabilir. ... ABD'nin Irak petrolünü kontrol etmesi aynı zamanda piyasada kalabilmek için yüksek petrol fiyatlarına ihtiyacı duyan yerel Amerikan üreticilerinin korunması anlamına geliyor.

ABD'nin Irak petrolünü kontrol altında tutması bölgede Amerikan hegemonyasının artması ve Orta Asya'da Amerikan askeri varlığı anlamına geliyor. Amerikan hâkimiyetini sürdürmek için askeri gemiler, uçaklar ve üslerden bir ağ oluşturmak, İran Körfezi'ni Afrika'nın güneyinden dolaşarak ABD'ye bağlayan taşıma yolunu korumak gerekiyor. Petrol dünya ticaret yolları üzerindeki Amerikan hâkimiyetini genişletmekte önemli rol oynuyor.

Hazar bölgesi konusundaki en önemli güçlük petrol ve gaz pazarlarına ulaştıracak boru hatlarının organize edilmesindedir. Boru hattı döşemek sadece büyük paralara mal olmakla kalmayıp karmaşık pazarlıklar da içeriyor. Bugün bölgede sadece batı Türkmenistan'dan İran'ın kuzeyine gaz taşıyan bir boru hattı bulunuyor.

Çeçenistan sorunu boru hattını risk altına soktu. Çeçenler kendi yerel rafinerileri için petrol almak amacıyla bu hat üzerinde yüz kadar musluk açtılar. Tahrip edilen boru hattının güzergâhı Karadeniz'e, oradan da Boğazlar yoluyla Akdeniz'e inecek şekilde değiştirildi.

Bugün Rusya Hazar petrolünü doğrudan satıp üzerinden işletme payı olarak önemli bir gelir elde ediyor. ... Bu gelirlerin toplamının tüm ihracatın %40'ını oluşturduğu... Rusya doğrudan kontrolü yitirmiş olmasına rağmen petrol üzerinde halen çok önemli bir güce sahip. ... Chevron ile Kazakistan'ın oluşturduğu konsorsiyumu Tengiz petrol yataklarından başlayıp Rusya üzerinden Novorossiysk'e kadar uzanacak bir boru hattı kurmaya zorlayarak petrol üzerindeki kontrolünü devam ettirdi.

Batıda ABD'nin sadık müttefiki ve yayılma politikası güden Türkiye, doğuda ABD'nin uzun zamandır müttefiki olan Pakistan bulunuyor. Fakat Pakistan istikrarsız ve en azından nükleer girişimleri nedeniyle tehlikeli. Toprakları Orta Asya'ya dek uzanan Çin'in de önemi artıyor.

Diğer projelerin arasında Azerbaycan'dan başlayıp Gürcistan ve Kafkaslardan geçerek Türkiye'nin Akdeniz kıyısında bir limanına inecek bir petrol boru hattı koridoru var.

2000 yılında kuzey-güney boru hattının, Türkiye üzerinden yapılan planının maliyeti olan 3 milyar doların sadece küçük bir kısmına mal edilebileceği hesaplanıyordu. Ama Amerikan dış politikası İran'ı tecrit etme yönündeydi ve bu ülkeyle iş yapılması zordu. ... Diğer bir yol Hazar'dan başlayıp Afganistan ve Pakistan'dan geçerek Umman Denizi'nin limanlarına ve oradan ayrılan bir kolla da Hindistan'a iniyor. Ama Taliban bu yolu kullanmayı olanaksız hale getirdi. Son olarak Çin'in Sinkiang eyaletinden geçen ve orada hızla büyüyen pazarlara ulaşan bir Hazar yolu yaratma olasılığı vardır.

Alaska'da petrol ve gazın yanı sıra geniş kömür yatakları da vardır. Dünyanın hidrokarbon rezervlerinin yarısına sahip olduğu söylenen Sibirya, Urallar'dan Pasifik Okyanusu'na dek 6400 kilometre genişliğinde bir alanı kapsamaktadır.

Yirmi birinci yüzyıl başlarken ABD'nin ticari anlaşmaları kullanarak Kanada'yı Amerikan pazarlarına daha da sıkı bağlaması gereksizleşti. Amerikan şirketleri zaten sanayinin tamamına hâkimdiler. George Bush'un da dediği gibi Amerikan enerji gereksiniminin Kanada'nın kaynaklarına bağlı olduğu açıktı.

NAFTA sayesinde Meksika da ABD'nin kaynak deposunun bir parçası haline geldi.

Yirminci yüzyıl boyunca petrol politikası kıtlık öngörülerinden fazlasıyla etkilenmiş olsa da, bu politikaları asıl yönlendiren unsur, bolluğun ortasında ticaretin nasıl canlı ve karlı tutulacağı sorusunu getiren ürün fazlalığı oldu.

Petrol sanayisinin geleceği değişikliklere gebe. Büyük şirketlerin yöneticileri hidrokarbon çağının sona erdiğini düşünerek kömürden doğalgaza, sonra da yenilenebilir kaynaklara geçme planları yapıyorlar. Bu koşullarda bazı yöneticiler, petrolün dünya enerji piyasasındaki %40'lık payının 2050 yılına dek %25'e düşeceğini öngörüyorlar. Bunun yanı sıra, doğalgaz dünya enerji pazarının %20'sini oluşturana dek doğalgaz pazarı büyüyecek. Geri kalan enerji nükleer ve yenilenebilir kaynaklardan gelecek. Yakıt hücrelerinin 2025 yılına kadar ticari bir realiteye dönüşmesiyle fosil yakıtların yerini hidrojenin alması da diğer bir olasılık.

DOĞALGAZ > Federal hükümet tröstleri engelleyici reformun bir parçası olarak gaz üretimini gaz taşımacılığı ve dağıtımından ayırma girişiminde bulundu.

Petrol şirketleri hükümet politikasının fiyatları çok düşürerek kar etmeye engel olduğunu düşünüyordu. Bu düşük fiyatlar petrol arayıcısının gidip henüz gaz bulunmamış yerlerde arama yapmasını hiçbir şekilde teşvik etmiyordu.

Daha önceden dünyada doğalgazın bittiğini iddia eden sanayiciler artık gaz olduğunu söylemeye ve o zamana dek aptalca görünen yollarla gaz kullanılması için reklâm yapmaya başladılar.

Gelecekte gazın çoğu tüm rezervlerin %70'inin bulunduğu eski Sovyetler Birliği'nden ve Ortadoğu'dan çıkartılacak. Rusya'da hiçbir ülkede olmadığı kadar bol rezerv var. İran da bu konuda ikinci sırada. ... Dünyadaki en büyük gaz yatağı Katar'da bulunuyor. Suudi Arabistan'da da dünyanın kanıtlanmış dördüncü en büyük gaz rezervi bulunuyor.

Doğalgaz çıkarıldığı yerden tüketici pazarına ulaştırılmadıkça değersiz olduğundan, boru hatları bu sanayinin hayati bir parçasıdır. ... Bugün Güneydoğu Asya elektriğinin %40'ı gaz kullanarak üretiliyor.

Şimdiye dek doğalgazın çoğu ulusal sınırlar içinde tüketiliyordu. Ama kirlilik standartlarını çiğnemedi elektrik üretmenin bir yolu olarak gaz yakıtı piyasasının genişlemesi, sanayinin tekrar uluslararası sıvı doğalgaz ticaretini ciddi olarak ele almasını getirdi; yüksek fiyatlar ve düşük maliyet sıvı doğalgazı eskisinden daha çekici kıldı.

Çin 2002 yılında —Kazakistan, Kırgızistan ve Çin'in birleştiği— Sinkiang eyaletinden Çin'in tümünü kat ederek Şanghay'a varan 4.000 kilometrelik bir boru hattı döşemek üzere uluslararası bir konsorsiyum oluşturmak için yapılan uzun pazarlıkların son aşamasındaydı. Boru hattı döşemek için kurulan ortaklıkta Çin'in devlet şirketi olan China National Petroleum, Shell, Hong Kong China Gas, Exxon Mobil ve Rusya'nın gaz devi Gazprom vardı. Orta Asya'nın uzak köşesindeki gaz yataklarını geliştirecek ve olağanüstü uzunlukta bir boru hattı gerektirecek olan projenin dokuz milyar dolardan fazlaya mal olacağı hesaplanıyor. Bu proje, Çin'in elektrik üretiminde geniş çapta kullanılan kömüre bağımlılığını azaltmasına katkıda bulunacak. Çinin batı ucundaki Müslüman ve neredeyse bağımsız bölgeyi ülkenin diğer yerlerine bağlayacağı için bu projenin politik açıdan da büyük önemi var.

Doğalgaz elektrik üretiminde gittikçe daha yaygın şekilde kullanılıyor. 20 yıl önce dünyada gazın bittiğini söyleyen petrol üreticileri şimdi gaz bolluğu içindeler. Kömürden daha temiz olan gaz, geleceğin kirlilik yaratmayan yakıtı olarak tanıtılıyor.

Küçük, yerel enerji santrallerinin yeni serbest piyasaya girmenin bir yolu olduğu düşünülüyor. Bu küçük santraller müşterilerine elektrik iletirken fazla enerji kaybı yaratmadığından özellikle çekici ve ayrıca yakın binalara yetecek kadar ısı da üretiyorlar.

Mikro enerjinin başka çekici yanları da var. ... Gaz savunucularına göre yerel enerji santralleri daha güvenilir ve kesintisiz elektrik akımı sağlayacaklar. ... Hayal gücü gelişmiş bazı kişiler düzinelerce, hafta yüzlerce mikro enerji biriminin 'mikro şebekeler' biçiminde birbirine bağlandığı bir gelecek görüyor.

URANYUM > Uranyum genellikle başka metallerle bileşik halde bulunur ve maliyeti diğer metallerden ayrıştırılmasındaki zorluğa bağlıdır. ... Çıkarılan cevher öğütülür ve çeşitli işlemlerden geçirilerek konsantre uranyuma ya da sarı pastaya çevrilir. Buradan santrale gönderilen uranyum gazı dönüştürülür ve zenginleştirilir. Zenginleştirme sonrasında yakıt olarak kullanılabilir.

Uranyumun içinde bulunan U-235 izotopu, en yaygın nükleer enerji santrali tipinde (hafif su reaktörü) atom çekirdeği bölünerek yakıt olarak kullanılmaktadır.

Yerel sektör daha çok Amerikan ordusunun itici gücüyle gelişmiştir.

Uluslararası Nükleer Enerji Ajansı (International Atomic Energy Agency — IAEA) 4 milyon tonluk dünya uranyum kaynaklarının 65 yıl dayanacağını hesaplıyor. Buna ek olarak henüz keşfedilmemiş 16 milyon ton daha uranyum olduğu düşünülüyor. Bu ek miktar zaman dilimini 300 yıla çıkarıyor. Bilinen uranyumun üçte biri Avustralya'da bulunuyor. ... Kazakistan (%15), Kanada (%14), Güney Afrika (%10), Namibya (%8).

Dünyadaki toplam üretim yıllık ortalama 35.000 ton... Dünya üretiminin %80'ini 8 şirketin gerçekleştirdiği göz önüne alınırsa, uranyum madenciliğinin çok az elde toplanmış olduğu söylenebilir.

Yirmi birinci yüzyılın başlarında sektörde faaliyet gösteren en büyük üç şirket şöyle sıralanabilir:

- Fransız devlet holdingi AREVA grubuna bağlı olan COGEMA şirketinin Kanada'da ve Nijer'in kuzeyinde önemli madencilik işletmeleri bulunuyor. ... COGEMA 2002'de dünya uranyum üretiminin %20'sini gerçekleştirdi
- Başlangıçta Saskatchewan eyaleti yönetiminin sahip olduğu Kanadalı şirket Cameco 1990'ların başında özelleştirildi. ... bu şirket 2002'de dünya uranyumunun % 17'sini üretti.
- Energy Resources of Australia 2002'de dünyanın toplam uranyumunun % bunu üretti ve en büyük üçüncü uranyum üreticisiydi.

Uranyumun ana pazarı askeri sektörün yanı sıra elektrik şirketleridir. 2002'de dünyanın farklı yerlerine yayılmış toplam 350 GWh kapasiteli 441 üretim birimi vardı. Bunların dörtte biri ABD'deydi. Dünya elektriğinin %16'sı ABD, Fransa, Japonya, Rusya, İsveç, İngiltere, Almanya, Güney Kore ve Kanada'da bulunan reaktörlerde nükleer enerjiden elde ediliyor.

Nükleer enerjinin önünde çetin bir yol var. 20. yüzyılın son çeyreğinde maliyetin yüksek olması nükleer enerjinin yaygınlaşmasını engelledi. Kömürden elde edilen elektrik daha ucuza geliyordu. Nükleer enerjiyi diğer enerji çeşitleriyle rekabet edebilir kılmak için hükümet, ucuz madencilik hakları ve sigorta sağlayarak sübvansiyon vermek durumunda kaldı.

Nükleer enerji santrallerinin etrafındaki güvenlik önlemlerinin yetersizliği ve bu santrallerin güvenliğinin sağlanmasındaki güçlük endişe verici bir hal aldı. ... Bir de nükleer atıkların ne yapılacağı sorusu vardı. ... 1973'ten beri yeni reaktör kurulmadı.

Doğalgazın temiz bir yakıt olarak nükleer enerjiye rakip olması nükleer enerjinin çekiciliğini azalttı. Uranyum ve fosil yakıtları kullanan eski moda dev enerji santrallerinin yerine, doğalgaz yakan küçük üretim tesislerinden oluşan merkezi olmayan bir sanayi hayali oraya çıktı. Bütün bu nedenlerden dolayı uranyumun geleceği parlak görünmüyor.

Atıkların yok edilmesi sorunu dünyanın her yerinde önem kazandı. ABD ve diğer ülkeler eski Sovyetler Birliği ya da Pasifik Okyanusundaki Marshall Adaları gibi görünürde uzak yerlerde nükleer çöplükleri atıyorlar.

METALLER VE DEĞERLİ TAŞLAR

Çok Eskiden Beri Bilinen Metaller

BAKIR > Yakın tarihi ve geçerli kullanımını elektrikle yakından bağlantılıdır. Katı yakıtın elektrik enerjisine çevrilmesini mümkün kılması sayesinde Sanayi Devrimi'nde büyük rol oynamıştır. Bakır, elektrik çağının madeni olarak bilinmektedir.

Bakır ve kalay yatakları genellikle birbirine yakın olduğundan, beklenebileceği gibi bu iki maden birleştirildi ve silah yapımı için daha

elverişli sert bir metal olan tunç elde edildi.

Romalılar kullandıkları bakırın büyük bir kısmını Kıbrıs'tan sağlıyorlardı. Bakır çinkoyla karıştırıp pirinç sikke yapmışlardır.

Sanayi Devrimi neticesinde bu metalin kullanım alanı genişledi. Buhar enerjisinin gelişi silindir, subap, musluk, çember ve bakır ya da pirinçten üretilen başka makine parçaları için büyük bir pazar yarattı.

Bakır için yeni kullanım alanları buldukça pazar büyüdü. Bakır üzerine gümüş kaplama yapılabileceği keşfedilince Sheffield gümüşü imalatı başladı. ... Elektrik piyasasının büyümesiyle birlikte bakır talebinde keskin bir yükseliş yaşandı.

ABD'deki bakır grupları dünyada üretilen toplam bakırın %15'ini kontrol ediyordu. ... ABD bakır sanayisi gümrük duvarlarının arkasına sığındı. Ancak İkinci Dünya Savaşında bakır sanayisi ciddi anlamda ayaklarının üzerinde durabilir hale geldi.

Kore Savaşı'ndan sonra bakır sanayisi çok kötü bir sarsıntı geçirdi. Fiyatlar o kadar yüksekti ki sınıflı kullanıcılar çok daha ucuz olan alüminyuma geçiş yaptılar. Bu geçişin maliyeti çok büyük sermaye gerektirdiğinden, bakırın fiyatı düştüğünde tekrar bakıra dönmek çok pahalı geldi.

2003'te, tüketilen miktarlar bakımından bakır, demir ve alüminyumun ardından geliyor. Üretilen tüm bakırın dörtte üçünü elektrik sanayisi kullanıyor. ... Çin son dönemde ABD'yi sollayarak dünyanın en büyük bakır tüketicisi haline geldi.

KALAY > Her türden malın paketlenmesinde hayati bir malzeme olmaya devam ediyor. ... Kalay üretiminde kullanılan sistem İngiltere, Belçika ve Hollanda'nın sömürgeci imparatorlukları döneminden bu yana değişmiş değil. Çağımızda, bu üç ülkenin sömürgeci mekanizmaları Malezya, Endonezya ve Zaire'nin kaynaklarını kullanarak dünya kalay sanayini geliştirdi.

Kalay nadiren tek başına kullanılır, çoğu durumda alaşım halindedir. ... Kalayın geçmişi, bakırla karıştırılıp tunç yapımında kullanıldığı Tunç Çağına kadar uzanır.

Açık arayla en büyük kalay tüketicisi olan Amerika Birleşik Devletleri yıllık toplam arzın %30'unu tüketmektedir. ... ABD ile İngiltere dünya kalay kaplama ürünlerinin %40'ını üretir. En büyük iki üretici U.S. Steel ve Bethlehem Steel'dir.

Malezya'daki ergitme tesislerinin yarısı, şu anda merkezi Hollanda'da olan ama esasen Bolivya sanayisiyle ilişkileri olan Patino ailesine aittir. ... Yirminci yüzyılın son çeyreğinde Patino'ların toplam kalay ergitme işinin %40'ını ellerinde bulundurduğu düşünülüyor.

Kurşun kullanımına son verilmesi kalay sanayisini canlandırmıştır. Avrupa Birliği 2006'ya kadar kurşun kullanımını tamamen kaldırmak için açık standartlar koymuştur. Böylece motorlu araçlarda, elektronik aletlerde, gıda kaplarında vb. lehim işlemlerinde kalay kullanımı daha da artacaktır. Akla gelebilecek hemen her tüketim malzemesinde kalayın önemi sürekli artmaktadır. Ordu da mermilerde kurşunun yerine kalay cevherini geçirmektedir. Kalaydan av tüfeği kovanları da piyasaya sürülmüştür.

ABD'deki ambalaj sanayisi içecek kutularında alüminyum kullanırken, diğer gıda maddelerinin paketlenmesinde kullanılan malzemenin dörtte biri kalay kaplama çeliktir.

ÇINKO > Bu mavimsi gümüş renkli metal demir içermeyen metaller arasında ticari bakımdan alüminyum ve bakırdan hemen sonra gelir.

Esas batı cinsi denen ikinci tür çinko, genellikle kurşun ve alüminyumla karıştırılarak galvanizli metal haline getirilir ve çatı, cephe ve boru malzemesi olarak kullanılır; ayrıca bakırla karıştırılarak pirinç ve tunç armatür, vana ve pompa yapımında kullanılır.

Tekerlek, radyatör, hortum ve iç döşeme imalatında bu metali kullanan otomotiv sanayisi en büyük çinko tüketicisidir. Toplam çinkonun %40'ı galvanizleme işleminde, kalan miktarı da döküm ürünleri ve pirinç imalatında kullanılır.

Kanada ile Avustralya en büyük ihracatçılarıdır ve dünya pazarını kontrol etmektedirler.

KURŞUN > Kurşunun büyük bir kısmı motorlu araç aküsü imalatında kullanılır. Tabii en bilinen haliyle kurşun, benzine karıştırılan zehirli bir maddedir.

Kurşun çevre ve sağlık açısından çok tehlikeli bir metal olarak görüle gelmiştir. ... Kurşun çok farklı şekillerde bünyeye girer. Pek çok gıda maddesinde kurşun vardır, ayrıca eski kurşun borularla taşınan içme suyunda da kurşun bulunur.

Bir kişisel bilgisayarın imalatında iki ila dört kilo kurşun kullanılır.

Demir ve Çelik Metalleri

DEMİR VE ÇELİK > Çelik sanayisinin kökenleri savaşlarla yakından ilişkilidir.

Avrupa kıtası, Türkiye, Mısır ve nihayet ABD ile Avustralya'ya demiryolları döşendi, makineler satıldı. Bu pazar arayışı sömürgeciliği de tırmandırdı: Demiryolları, sömürge ülkelerin iç kısımlarından limanlara gıda maddesi ve hammadde taşıyor, mallar burada çelik gemilere yüklenip İngiltere'ye gönderiliyordu. İşlenmiş ürünler de aynı yoldan geri dönüp sömürgelerde satılıyordu.

Demiryollarının cazibesi azalınca çelik sanayisi bu kez buharlı gemi ticaretine yöneldi. ... Londra'daki finansçılar ABD Kongresini demiryollarına arazi hibesi için ikna ettiler ve böylece kataboyunca bir demiryolu ağı inşa edildi.

Sektörü canlı tutmak isteyen ABD hükümeti düşük maliyetli ithal malların girişini engellemek için gümrük duvarlarını yükseltti, sektörün tümden çökmesini engellemek ve yeniden organize olmasını sağlamak için iflas yasaları çıkardı.

MANGANEZ > Ekmek yapımında maya neyse çelik yapımında manganez odur. ... Bu metal doğada asla tek başına bulunmaz, yaklaşık 300 mineralden biriyle bileşik halindedir. ... Dünyadaki bilinen rezervlerin yaklaşık yarısı Güney Afrika'dadır. ... Güney Afrika sanayisine üç şirket egemendir.

KROM > Krom olmasaydı, modern sanayisinin en önemli unsuru olan paslanmaz çelik de olmazdı. Paslanmaz çelikte en az %10,5 oranında krom bulunmalıdır ve çelik üretiminde kullanılan diğer alaşımların tersine, kromun yerini alabilecek başka madde yoktur.

21. yüzyılın başlarında krom cevheri üreticileri arasında artık bağımsız olan Kazakistan ve Hindistan ile Türkiye de girdi. Ama bu ülkelerin rezervleri görece az ve Güney Afrika'daki büyük rezervlerin yanında çok önemsiz kalıyor. Dünyadaki rezervlerin %90'nının Güney Afrika, Kazakistan, Finlandiya ve Zimbabve'de bulunduğu söylenebilir.

Krom, çelik üretiminde ferrokrom olarak kullanılır. Bu madde krom cevherinin elektrikli fırınlarda indirgenmesiyle elde edilir. ... Ferrokrom üretimi ucuz enerji gerektirir ve bu yüzden dünyanın pek çok yerinde verimli olarak yapılamaz. Güney Afrika'da elektrik kullanımının maliyeti düşüktür.

Dünyadaki krom rezervlerinin üçte ikisi Güney Afrika'da bulunur ve dünyadaki toplam kromun yarısı burada üretilir. ABD ferrokrom ihtiyacının %45'ini, krom ticaretinin açık ara lider ülkesi olan ve toplam kromit cevherinin üçte birini, fenokromun yarısını üreten Güney Afrika'dan karşılar.

Hafif Metaller

BOKSİT > Kimi zaman "kırmızı altın" diye de anılır. Bu cevherden elde edilen alüminyum iki dünya savaşının kazanılmasına katkıda bulunmuştur. Hava taşımacılığının gelişimi de bu metal sayesinde olmuştur.

Alüminyum üretiminin %76'sı altı şirket tarafından kontrol ediliyordu: Alcoa, Kanadalı Alcan Aluminum, Reynolds, Kaiser, (Atlantic Richfield'in kolu olan) Anaconda, Revere.

Dünyanın en büyük alüminyum sanayisi, 39 milyar dolar değerinde üretim yapan ABD'de bulunuyor. Alabama ve Georgia'daki madenlerde az miktarda boksit üreten ABD, boksit ve alümina ihtiyacının büyük bir kısmını ithalattan sağlıyor. ABD'nin toplam talebinin üçte birini Avustralya sağlıyor. Boksit cevheri ise Gine (%40), Jamaika (%25), Guyana (%20) ve Brezilya'dan (%15) geliyor.

MAGNEZYUM > Alüminyum'un maliyeti düşük olmasaydı magnezyum adı verilen hafif metal onunla gayet başarılı biçimde rekabet edebilirdi. Fakat ABD'de yakıt verimliliğini artırmaya yönelik çabalar magnezyumun rolünü daha önemli bir hale getirmiştir.

En büyük magnezyum üreticisi Çin'dir, onun ardından Türkiye, Kuzey Kore, Rusya ve Slovakya gelmektedir.

Magnezyumun yaklaşık %40'ı, esasen %1 oranında magnezyum içeren bir alaşım olan alüminyum üretimi için kullanılmaktadır.

TİTANYUM > Motor yapımı ve uçak çatgısı piyasasının dörtte üçünü oluşturan titanyum ticaretinin geleceği yine uçak yapımında görünüyor.

Büyük üreticiler, daha önce eşi görülmemi ölçüde titanyum kullanan yeni savaş uçaklarının yanı sıra, 21. yüzyılın ilk kısmında dörde katlanacağı beklenen yolcu uçağı piyasasına da göz dikmiş durumda. Şu anda üretilen toplam titanyumun görece az bir kısmı uçak imalatına harcanıyor. Büyük bir kısmı kâğıt, mürekkep, plastik, kumaş ve seramikte kullanılan titanyum dioksit yapımına gidiyor. ... En büyük titanyum dioksit üreticisi DuPont şirketi.

Değerli Metaller ve Taşlar

GÜMÜŞ > Gümüşü bulmak kolay değildir, çünkü farklı cevherlerin içinde sülfat formunda saklanmış durumdadır. Bu cevherlerden biri olan galen Avrupa ve Küçük Asya'da yaygın olarak bulunuyordu.

ALTIN > Siyanür kullanma yöntemi icat edilmeden önce altını ayırtmak çok zor oluyordu. Siyanürle altın çıkarma yöntemi sektörün gelişiminde önemli bir adım oldu. ... Madencilik büyük bir kısmı Nevada'da yapılıyor, burada kaya madenciliği tüm eyaletteki insanların tükettiğinden daha fazla su tüketiyor (tek bir maden koca bir şehrin harcadığı kadar su harcıyor). Madenlerde bir ton altın elde etmek için üç milyon ton atık taş işleniyor.

ELMAS > Anglo American Corporation'ın bir kolu olan Güney Afrika madencilik grubu De Beers elmas ticaretinin kralı durumundadır ve toplam elmasın yarısını tek başına çıkarır. Sömürge dönemi sonrası Afrika'da De Beers ortak mülkiyetli şirketler aracılığıyla hükümetlere pay vermektedir. Debswana'da De Beers ile Botswana hükümeti eşit pay sahibidir ve Namdeb de Namibya hükümetiyle De Beers'in eşit ortaklığına dayalıdır. Bu sektörde keşif için harcanan 300 milyon doların yarısı De Beers kaynaklıdır ve diğer madencilik girişimlerinin aksine, elmas madenleri sadece iki yılda maliyetini kurtarmaktadır.

On elmastan dokuzu, 700.000 kişinin çalıştığı devasa bir sektörün bulunduğu Hindistan'da kesilmekte ve tıraşlanmaktadır.

Angola'da ... ABD ile Çin'in ortak yarattığı ve kısmen CIA tarafından finanse edilen UNİTA, savaş giderlerini karşılamak için elmas satışı yaptı. İsyancı ordu altı yıllık bir süreçte elmas satışından 3,7 milyar dolar kazandı. Elmas satışıyla finanse edilen bu ordu uzun yıllar Angola'da barışı engelledi.

De Beers satışları canlandırmak için LVMH Moët Hennessy-Louis Vuitton'la ortak oldu. LVMH Londra ve New York'ta üst sınıfların alışveriş yaptığı perakende mağazalarına lüks tüketim malları satıyordu. ABD çok önemli bir elmas pazarıdır, çünkü dünyada kesilip

tıraşlanan elmasın yarısı bu ülkede tüketilir. De Beers, muhtemel bir Amerikan anti tröst yasası ihlaline karşı yeni perakende satış zinciriyle arasındaki mesafeyi korumak istiyordu.

ORMANLAR

KERESTE > Ormanların mülkiyeti için verilen mücadele, sonraki tarihçilerce dikkate alınmasa da, Amerikan Devriminin nedenlerinden biridir.

Avrupalılar geldiğinde Amerika'nın 340 milyon hektarı ormanlarla kaplıydı. 1920'lerde bu miktar yarıya düşmüştü. O zamandan beri ormanlar tekrar büyüyor; ülkenin neredeyse üçte biri ormanlarla kaplı.

"Hurda" keresteden kâğıt hamuru ve kâğıt üretimi de dünya çapında en hızlı büyüyen ticari alanlardan biri. Bazı tahminlere göre dünyada kerestesinin yarısı hala odunkömürü yapmakta kullanılıyor. Bu durum özellikle temel yakıt gereksinimlerini karşılamakta zorlanan yoksul ülkeler için geçerli.

Dünyadaki kereste ticaretinin çoğunu üç çokuluslu şirket idare ediyor: Weyerhaeuser, International Paper ve Georgia Pacific.

Şirket o kadar büyüdü ki federal mahkeme anti tröst yasalarına uyabilmesi için mallarının %20'sini satması emrini verdi. Buna rağmen Georgia Pacific, Maine eyaletindekiler de dâhil olmak üzere birçok ormanlık alan alıp satarak büyümeyi sürdürdü. 2002'de denizaşırı holdingleri arasında Kanada'da inşaat malzemesi tesisleri, Güney Afrika'nın önde gelen formaldehit tedarikçisinin %50 hissesi, Brezilya, Panama, Bermuda, Çin, Türkiye, İngiltere ve Avrupa' da bağlı şirketleri sayılıyordu.

Dünya Doğayı Koruma Vakfı'nın (World Wide Fund for Nature) 2001 Martında yayımladığı bir raporda sadece on şirketin eski ormanlardan geriye kalan yerlerde ağaç kesmeye son vermesinin yeterli olduğu savunuluyordu. Bu on şirketten beşi en büyük ağaç işleme firmalarıydı: International Paper, Georgia Pacific, Weyerhaeuser, Stora-Enso ve Smurfit Stone Container. Bu beş şirket dünyadaki sınaî odunun %20'sini işliyor. En önemli beş ağaç alıcısı ise Home Depot, Lowes, IKEA, Kimberly-Clark ve Procter and Gamble'dir.

LİFLİ ÜRÜNLER

PAMUK > Pamuk dünyanın gıda kaynağı olmayan en değerli tarım ürünü olarak görülüyor.

Fabrika sahipleri kölelik zamanındaki çiftliklerinkine oldukça benzeyen paternalist (himayeci) bir sisteme göre "minik köyler" işletiyorlardı. Kamuoyunu tekstil sanayisinin lehine düşünmeye yönlendirmeye ve işçiler arasında memnuniyetsizliğin ifade edilmesini engellemeye yardım eden yerel kiliselerle yakın ilişkileri vardı.

17 eyalette toplam 50.000 kilometrekarelik bir alanda pamuk yetiştirilen ABD dünyadaki en büyük pamuk üreticisi olmayı sürdürüyor. ... Ham pamuktaki Amerikan egemenliğinin sırrı 25.000 üretici arasında paylaşılan ve 2003'te 3 milyar dolara ulaşan devlet yardımlarıdır.

İPEK > 30 gram yumurtadan çıkan tırtıllar büyüme döneminde bir ton taze yaprak yer. ... Ortalama bir koza açıldığında yaklaşık bin metre uzunluğunda iplik çıkar.

1939'da Du Pont tamamen insan yapımı ilk elyaf olan naylonu piyasaya sürdü. İpeğin esnekliğine ve parlaklığına sahip olan naylon, ince çorap yapımında ipeğin yerine geçebilecek ucuz ve başarılı bir ürün haline geldi. O zamandan beri ipek yerine naylon kullanımı o denli başarılı oldu ki bugün sadece eşarp ve kravat gibi birkaç küçük ürün ipekten yapılıyor. İpek bugün dünyanın lifli ürünler tüketiminin sadece %1'ini oluşturuyor.

GIDALAR

Ekonomik durgunluk ve buhran zamanlarında çiftçilerin başka alanlara kayması ve önceden küçük ve bağımsız olan bazılarının gittikçe daha büyük hale gelmesi tarımın sanayileşmesindeki önemli etkenlerdi. Hükümetin çiftliklere verdiği sübvansiyonlar ve düşük faizli krediler genellikle mücadeleciler aile çiftliklerine duygusal bağlılık bahanesine bağlansa da aslında büyük çiftliklerin güçlenmesine yardımcıydı.

Gıda ve Kalkınma Politikaları Enstitüsü'nün (Institute for Food and Development Policy) bildirdiğine göre, "Az gelişmiş ülkelere ihracat geliri sağlayan malların çoğu —muz, kakao, hurma yağı, kahve, vb.— ABD ve Avrupa merkezli bir avuç şirket tarafından kontrol ediliyor. Şirketler ya gıdaları kendileri üretiyor, ya yerel mülk sahipleriyle sözleşme imzalıyor, kimi zaman da yerel elitin kontrol ettiği pazarlama kurulları aracılığıyla gıdaları satın alıyorlar. Ardından gıdaları şirketler pazarlıyor. Dolayısıyla, aslan payı yerel ekonomiye değil yabancı şirkete gidiyor."

Hayvancılık

Bugün sığır yetiştirme ve et işleme tesisleri gıda sektörünün en büyük kısmını oluşturuyor. ... Amerikalıların satın aldığı gıdanın %10'dan fazlası sığır ve domuz eti. İnsanların en çok tükettiği et türünü sığır eti oluşturuyor: yılda 32 kilo. ... Aynı zamanda ABD dünyanın en büyük sığır eti ihracatçısı haline geldi. ... Dünyanın ikinci en büyük sığır eti ihracatçısı ise Avustralya.

Tahıl

Genellikle dünyanın en büyük hammadde tüketicisi olarak görülen ABD aynı zamanda dünyada tüketilen gıdanın, özellikle de tahılın önemli üreticilerinden biridir. ... ABD'de ürün fazlası arttıkça yeni pazar arayışları da hızlandı.

İRİ TANELİ TAHİL > İri taneli ya da yemlik tahıl sınıfına yulaf, ketentohumu, arpa, çavdar, darı gibi ekinlerin yanında mısır da girer. Amerikan ihracat programlarının önemli bir unsuru olan iri taneli tahıl neredeyse tamamen hayvancılıkta yem olarak kullanılır, ama yer yer çavdar una çevrilmekte, yulaf ve arpa da çeşitli biçimlerde insanların tüketimine sunulmaktadır.

İri taneli tahıl üretimi, ... görece karlı olan buğday, mısır ve soya fasulyesi gibi tahılların yetişmediği yerlerde yapılmaktadır. ... Mısır Kuşağı eyaletlerindeki çiftçiler daha karlı olan mısır ve soya fasulyesi üretimine geçtiği için 20. yüzyılın son çeyreğinde yulaf üretimi bir hayli azaldı. Yulafın önemli bir rol oynadığı sıralı ekim uygulamasının yerini kimyasal gübreler aldı.

Yemlik tahıl ithal edenlerin başında AB, eski Sovyetler Birliği ülkeleri ve Japonya geliyor. Fakat tarım kooperatifleri bu yemlik tahılları büyük miktarlarda üretmiyor artık. Bu da iri taneli tahılların karlılığının azaldığının ve Amerikan tahıl ihracatının başlıca unsurları olarak buğday, soya fasulyesi ve mısırın giderek öne geçtiğinin bir göstergesidir.

BUĞDAY > Dünyanın en büyük buğday üreticileri Çin, AB, Hindistan ve ABD'dir. Küresel ihracatın %25 ila 30'u ABD tarafından yapılır.

MISIR > ABD dünyanın en büyük mısır yetiştiricisi ve ihracatçısıdır, uluslararası piyasada satılan mısırın %60'ı ABD kaynaklıdır.

SOYA FASULYESİ > Dünyadaki toplam soya fasulyesinin üçte ikisini üreten ABD, uluslararası piyasalarda satılan soya fasulyesinin de yarısını karşılıyor.

Şeker

Dünyaya şeker kadar çok sefalet getirmiş olan başka tarım ürünü yoktur. ... Çeşitli çalışmalar sonucu yapılan tahminlere göre, hükümetin fiyat destek programlarının tüketicilere yüklediği maliyet yılda 1,4 ila 3,7 milyar dolar. Bir başka açıdan bakılırsa, Fanjul Ailesi 1993- 94'te çeşitli federal adayların seçim kampanyalarına 1,2 milyon dolar bağış yaparken federal destek ödemeleriyle 64,6 milyon dolar almış. Tüm tarım programlarında olduğu gibi destek programlarında da aile çiftliklerine yardım bahanesinin arkasına sığınılıyor. Aslında bu destek sistemi sektörün çok daha az elde toplanmasına neden oldu. Florida ve Hawaii'deki otuz üç çiftliğin her biri yıllık 1 milyon dolardan fazla destek alıyor. Florida'daki dört şirketten her birinin aldığı destek ise 20 milyon doların üzerinde. Tahminen 1.705 şeker kamışı çiftliğinden 17'si (yani %1'i) 1991'de şeker kamışı yetiştiricilerine verilen desteğin %58'ini aldı.

İçecekler

KAHVE > Dünya ticaretindeki en değerli mallardan biri kahvedir. Gelişmekte olan ülkelerin petrolden sonra en önemli gelir kaynağıdır.

...

Savaştan sonra ... Dışişleri Bakanlığı kahve fiyatlarında ani bir düşüşün ulusal güvenliği tehdit edeceğini, çünkü Latin kahve üreticileri arasında komünist komplolardan şüphelenildiğini açıkladı. Ondan sonra hem hükümet hem de sanayiciler kahve üreticilerini sürekli desteklediler. 1962'de imzalanan Uluslararası Kahve Anlaşması'nın amacı kota sistemi aracılığıyla satılan kahve miktarını sınırlayıp fiyatları yüksek tutmaktır. 1990'larda bu anlaşma yürürlükten kaldırıldı.

Balıkçılık

Balıkçılık dünyanın dört bir yanına yayılmış devasa bir sektördür. Zaman içinde denizin zenginliklerini büyük ölçüde talan etmiştir. Sonuçta pek çok balık türü ortadan kaybolmuş ve balık çiftliklerinde yetiştirilen evcil türler onların yerini almıştır. Kendi teknesiyle ekmeğini denizden çıkaran bağımsız balıkçılar hala vardır. Ama gerçekte balık ticareti neredeyse tamamen uluslararası bir hale gelmiştir ve birkaç büyük şirketin elindedir. Okyanuslardaki ve akarsulardaki balıklar, yerine yenilerinin gelmesini engelleyecek kadar hızlı avlanmaktadır. Balıkçılık mevcut olan en küreselleşmiş gıda sanayisidir. Yılda 80 milyon tonun üzerinde tutulan toplam balığın %75'i uluslararası pazarlarda satılmaktadır.

Gıda olarak tüketilen balığın üçte ikisi denizden ve iç sulardan, üçte biri ise balık çiftliklerinden gelmektedir.

Öte yandan, 2001'de Kanada'da yapılan bir araştırma sonucunda şu uyarı yapılmıştır: "Balık çiftlikleri deniz balıklarının yerini alamaz, çünkü çiftliklerdeki balıklara verilen yem deniz balıklarından yapılmaktadır. Dünya çapında limanlara çıkarılan balığın üçte biri balık yemi ve balıkyağı yapımında kullanılmaktadır. Bunun yarısı balık çiftliklerine yarısı tarıma harcanır." Balık çiftliklerinin payı "hızla artmaktadır, çünkü alabalık gibi etobur balıkları beslemek için balıktan yapılmış yem kullanıyoruz. Balık çiftliklerinin bir faydası olmasını istiyorsak otçul türler —sazan, filapia, kabuklu deniz hayvanları— yetiştirmemiz ve onları balık yemi ya da balıkyağıyla beslemememiz gerekir."

ÇİÇEKLER

Uluslararası çiçek ticareti 16. yüzyılda laleyle başladı. Avrupa'daki zenginler laleyi çok sevdiler ve İstanbul'dan çiçek ithal etmek için büyük paralar harcadılar. Lalenin kökeni Orta Asya'da Rusya, Afganistan, Tibet ve Çin'in birleştiği "dünyanın çatısına", yani Tann Dağları'na dayanır. Daha sonra göç eden Türklerle birlikte lale de batıya doğru yayıldı.

Almanya en çok çiçek alan ülkedir. Fakat hacmi en büyük pazarlar ABD ve Japonya'dır. Sadece ABD'de kesilmiş çiçek ve bitki pazarı 15 trilyon dolar değerindedir. ... Ticareti en fazla yapılan ürünler gül ve karanfildir.

Japonya'da kişiler hemen hemen hiç çiçek almazlar, bütün çiçekler kurumlarca satın alınır.

Çiçek yetiştiriciliğinden elde edilen gelir Kenya'da ihracat gelirleri içinde üçüncü sırada geliyor.

UYUŞTURUCULAR VE İLAÇLAR

Nadiren ticari mal olarak değerlendirilmelerine rağmen, her yıl ABD'de karaborsada satılan afyon, kokain ve esrarın değeri 60 milyar doların üzerindedir. Birleşmiş Milletler uluslararası ticareti yapılan uyuşturucunun 200 milyar dolar değerinde olduğunu tahmin etmektedir. Sadece 2000 yılında ABD, 10 milyar dolarlık eroin ve afyon bazlı uyuşturucu ithal etti.

AFYON VE EROİN > On sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda afyon içerikli ilaçlar üşütme ve baş ağrısı için yaygın olarak kullanılıyordu. Alman Bayer kimya şirketinin geliştirdiği bir ilacın markası olan eroin ilk olarak 20. yüzyıl başında bronşit, kronik öksürme, astım ve

tüberküloz vakalarında kullanılması için piyasaya sürüldü. Alışkanlık yapan morfin ve kodeinin yerini alabilecek ideal bir ilaç olarak satılıyordu. Bayer şirketi reklâmlarında hem eroin hem aspirin pazarlıyordu. Tanıtım yazısında, "Eroin öksürüğü keser" deniyordu.

Afganistan'da 2000'de bir kilo afyon 30 dolara satılıyordu. 10 kilo afyondan yapılan bir kilo eroin Moskova'da 30.000 dolara, Batı Avrupa'da 150.000 dolara satılmaktadır. New York'ta 2000 yılında eroinin kilosu 60.000 ila 74.000 dolardı.

KOKA VE KOKAİN > Latin Amerika'da %90 ila 98 saflıktaki kokainin kilosu 4.000 ila 5.000 dolar. New York'ta katkı maddeleriyle saflığı azaltılan kokainin kilosu 30.000 dolardan satılıyor.

Esrarın ticari değeri genel olarak hep aynı kalmıştır. Uyuşturucuyla Savaş Ajansı'na göre ABD'nin güneybatı sınır bölgelerinde kilosu 200 ila 500 dolar, Orta batı ve Kuzeydoğu'da 350 ila 1000 dolar etmektedir.

Kenevirin Asya kökenli olduğu düşünülmemektedir, ama Yakındoğu'da da önemli bir ticari mal haline gelmiştir. MÖ 10. yüzyılda dini ve dünyevi törenlerde sarhoş edici madde olarak, tıpta yanıklara ve ağrılara karşı merhem olarak ve ticarete battaniye, yelken bezi ve halat malzemesi olarak kullanılmıştır. İmparatorluk inşası açısından önemli bir ekindir. Latin Amerika'da İspanyol kolonicileri tarafından, Kuzey Amerika'da İngiliz kolonicileri tarafından yetiştirilmiş, 1630'da başlıca ürünlerden biri haline gelmiştir. İngilizler kolonilerde kenevir kumaş imalatında kullanıyorlardı. Pamuk çırçırı geliştirilince Amerikan kenevir yetiştiriciliği yok olmaya yüz tuttu, ama İkinci Dünya Savaşı'nda Uzakdoğu'dan gelen iplik azalınca kısa bir süre için yeniden canlandı.

Günümüzde en büyük kenevir yetiştiricileri, hepsi de ipliği yurtiçinde kullanan Rusya, İtalya ve eski Yugoslavya'dır. Kenevir ayrıca hem ekonomik hem ekolojik açıdan kâğıt hamurunda ağaçtan daha verimlidir, kimi zaman kâğıt para imalatında kullanılmaktadır. Tohumundan boya ve sabunda bol bol kullanılan yağlar çıkarılır. Ama kenevir ekimi konusundaki önyargılar ve yasalar bu tür özelliklerinden yeterince faydalanılmasını engellemektedir.

Tütün

Tütün içmek dünyadaki en tehlikeli madde bağımlılığı türüdür. Tütünün zararları esrar, kokain ve eroinin zararlarından kat kat fazladır.

Uluslararası petrol karteliyle kıyaslandığında, ABD, İngiliz ve Çin şirketlerinin egemenliğindeki tütün kartelinin tüm olumsuzluklara rağmen yılda 200 milyar dolarlık ticaretini koruduğu ve hatta genişlettiği söylenebilir.

İNSANLAR

KÖLELER > Bugün dünyada tarihte hiç görülmediği kadar çok köle var. 27 milyon insan köle olarak yaşıyor. ... İnsan ticaretinde ABD hem geçiş yolu hem de varış noktasıdır.

Düşük maliyetli emek kaynağı olan ve seks ticaretinde özellikle tercih edilen çocukların geniş çapta ticareti yapıyor.

En yaygın kölelik biçimi, kişinin küçük bir ödünç paraya karşılık kendini teminat göstermesi sağlanarak yürütülen borç köleliğidir.

VÜCUT PARÇALARI > Zenginler bir bakıma yoksulların emeğini çeşitli şekillerde kontrol ederek daima onların vücuduna sahip olmuştur. Son yüzyıllarda zengin ülkelerin yoksul ülkelerin emeklerini sömürmesiyle bu ilişki küresel hale geldi. Ama son zamanlarda tıp bilimindeki ilerlemeler insan vücudunun parçalarını gerçekten ticari mallara dönüştürdü. Günümüzde insan ciğerinin, gözünün, derisinin, vb. uluslararası ticaretinde tam anlamıyla bir patlama yaşıyor. Üstelik bu insan parçalarının akışı da aynı yolu izliyor: yoksuldan zengine, Üçüncü Dünya'dan Birinci Dünya'ya.

Bu metalaşma insan biyolojisinin en küçük birimiyle başlıyor: hücreler. ... Kök hücreler birkaç günlük ceninden alınan mutasyona çok müsait hücrelerdir. Bu hücreler belirsiz sürelerde bölünerek karaciğere, kasa, kana ve diğer organlara dönüşür. Cenin hücreleri özellikle araştırmacılar açısından değerlidir ve kurtajlarda elde edilen hücreler kullanıma uygundur. Yasalara göre hücreler özel şirketlerin finanse ettiği bilim insanlarınınca elde edilmelidir, bunlar sonra devletin finanse ettiği meslektaşlarına hücreleri aktarabilirler. Bu konuda uzun ve duygusal tartışmalar sürüp gitmektedir.

Kök hücreden yararlanma bilimi çok sıkı kontrol ediliyor. ... Federal yasalar cenin dokusunun satılmasını yasaklıyor, ama klinikler makul ücretler karşılığında bu dokuyu elde edip araştırmacılara aktarabiliyorlar.

İnsan organlarının oluşturduğu yeni büyük pazarda kök hücrenin kapladığı yer aslında çok küçük. 2003'te web sitelerinde böbreğini satmak isteyenlerin verdiği reklâmlar vardı.

KAN > Küresel kan ticaretinde şok edici bir kuralsızlık hüküm sürmektedir.

SAÇ > İnsan saçı uluslar arası ticarete değerli bir mal ve büyümekte olan bir sektördür.

GÖKYÜZÜ

Atmosferi çöplük olarak kullanmanın neticelerine dair kanıtlanmış bir örnek asit yağmurudur. ABD'deki asit yağmurları Orta batı'daki kömürle çalışan enerji santrallerinden çıkan sülfürden kaynaklanmaktadır. Elektrik üretmek için yakılan kömürden çıkan sülfür hava akımlarıyla doğuya ilerler, su buharıyla karışınca sülfürik aside dönüşüp Kanada'nın kuzeydoğusuna ve doğusuna yağar. Bu asit yağmurları ormanları yok ettiği gibi göllerdeki hayatı da sona erdirmektedir.

Asit yağmurları sanayileşmiş gökyüzünün bir başka yüzünü ortaya çıkarıyor: Hava kirliliği ulusal sınırları tanımıyor. Modern egemenlik anlayışımızın gökyüzünde pek bir anlam ifade etmemesi kurallara bağlama çabalarını da zora sokuyor.

Havayı kirlüten diğler faktörler henüz ölü ağaçlar ya da zehirlenmiş balıklar gibi görülebilir sonuçlar doğurmadı, ama bu onların daha zararsız olduğu anlamına gelmiyor. Birçok bilim insanı sera gazları olarak bilinen gazların hem gezegeni hem de insan sağlığını tehdit ettiğini düşünüyor. EPA' ya göre ABD' de her yıl kişi başına 6,6 ton sera gazı üretiliyor — dünyadaki en yüksek kişi başına düşen kirlenme miktarı bu. Kişi başına düşen gaz üretim miktarı 1990 ila 1997' de %3,4 oranında arttı. Bu gazların %82'si elektrik üretmek ve motorlu taşıtları çalıştırmak için yakılan fosil yakıtların çıkardığı karbondioksitten oluşuyor. Geri kalanı da metan gazından oluşuyor ve birkaç farklı kaynaktan çıkıyor: toprağa dökülen çöpler, canlı hayvan üretimi, doğalgaz boru hatları, kömür ve sanayide kullanılan kimyasal maddeler.

Sanayileşmiş dünya ekonomisinin en büyük atık maddesi karbondioksit. Geçmişte atmosferin dengesini bozacak kadar karbondioksit yoktu dünyada. Ama taşıtların artması ve elektrik üretiminde karbon içerikli kömürün yakılması sonucu karbondioksit seviyesi tehlikeli bir düzeye yükseldi.

Zehirli sera gazları atmosferin üst kısmına, troposferle stratosferi ayıran ozon tabakasının etrafına toplanır. Ozon tabakası bizi güneşin zararlı ışınlarından korumaktadır. Ozon tabakası delinir ya da zarar görürse dünya üzerindeki yaşam tehlikeye girer. Ozon tabakasının yırtılması, üzerinde delikler açılması sera etkisi yaratarak dünyanın ısınmasına ve ikliminin değişmesine yol açar: Kışlar daha geç başlar ve daha kısa sürer. Yeryüzü ısınır, kutuplardaki buz dağları erimeye başlar. Yeryüzündeki okyanuslar ve denizler yavaş yavaş yükselir, deniz seviyesine yakın yerleşimleri tehdit eder. Okyanuslarda yaşanacak bu değişim, pek çok türü barındıran mercan resiflerinin yok olması anlamına gelir. Pasifik'teki deniz seviyesine yakın adalar haritadan silinir. Sera gazlarının ölümcül etkileri şimdiden görülmeye başlamıştır. Son otuz yılda Bangladeş kasırgalar yüzünden 600.000 insanını kaybetti.

Zaten azalmış olan tatil su kaynaklarını etkileyecek iklim değişiklikleri, dünya nüfusunun daha önce eşi görülmedik biçimde yer değiştirmesine yol açabilir. Bir tahmine göre, hâlihazırda dünyada çevre felaketleri nedeniyle 25 milyon sığınmacı bulunuyor. 2010' da bu miktarın ikiye katlanacağı hesaplanıyor. En büyük tehlike Sahra altı Afrika, Hindistan yarımadası, Çin, Meksika ve Orta Amerika' da. Örneğin Hindistan' da yıllık yağmurun %70'inin yağdığı muson mevsiminde bir değişiklik olursa 1,1 milyar insan yerinden olacak. Gittikçe daha çok insan yakacak olarak kullanılmak üzere ormanları talan ettiğinden, gezegenin karbondioksiti soğurma kapasitesi daha da azalabilir ve ısınma hızı artabilir. Böyle bir şey olursa yeni hastalıkların ortaya çıkma ihtimali de var.